

הוא הדין בישיבה תחת הקורה שבראש המבוי, אבל אפשר שאם יש למבוי צורת הפתח מותר. ואולם בצורות הפתח שלנו שגבוהות מאד – אסור, ואפילו פתוח לכרמלית שהוא חשש באיסור דרבנן (הכרעת המשנ"ב שסה ס"ק כט – כהמ"א ומא"מ דלא כב"ח). ועל פתח החצר מותר, בין שפתוח לרשות הרבים בין לכרמלית – שיש בו היכר (רא"ש; או"ה שסה, ה).

י. אמר רבא: לא יצדד אדם חבית בקרקע, שמא יבוא להשוות גומות.

- א. מתוס' ומהרשב"א משמע שהחשש הוא שמא יתכוין להשוות גומות בטעות. ויש מפרשים שצידיד החבית עצמה מיישרת פני הקרקע ודאי (ע' שו"ע סוסי"י שלו ובנו"כ; קרבן נתנאל אות ח). ומדובר בחבית מלאה. וכשם שאסור ליישבה כך אין להטותה על צדה ולערות ממנה, כי בזה הוא עושה חפירה, ואעפ"י שמקלקל הוא והיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם חופר כלאחר יד – מדרבנן אסור, אלא יגביהנה מהקרקע וישפוך (משנ"ב סוסי"י שלו, ממג"א – עפ"י הלכות גדולות סופכ"ד. וצ"ע מהא דתנן 'האבן שע"פ החבית מטה על צדה', ואמנם בבה"ג לא הובא דין זה, אך שאר פוסקים הביאוהו. וצ"ל שמדובר שם כשהיא נתונה על דבר אחר ולא על הקרקע. עפ"י הגר"ח"ק שליט"א).
- ב. נחלקו הדעות בין האחרונים אם גזרו גם בקרקע מרוצפת. ומסתבר שאם כל בתי העיר מרוצפים אין להחמיר בזה (משנ"ב ושעה"צ שם).
- ג. אין חילוק בכל זה בין שבת ליום טוב (משנ"ב שם).

יא. אמר רבא: לא יהדק אדם מוך בפי הפך, שמא יבוא לידי סחיטה.

מדובר במוכין או במטלית לחים, אבל ביבשים מותר (עפ"י ר"ח; מג"א ומשנ"ב ובאה"ל שכ"טז). ואפילו אם עשויים לכך, ואפילו בשאר משקים שיש סוברים שאין בהם משום 'מלבן' – אסור משום 'דישה', שסוחט המשקים הבלועים במוך לתוך הכלי, ו'פסיק רישיה' הוא או קרוב לכך (עפ"י משנ"ב שם).

פרק אחד ועשרים; דפים קמא – קמב

- א. נטילת אדם עם חפץ בידו, האם נחשבת כנטילת החפץ עצמו, לענין טלטול מוקצה והוצאה מרשות לרשות?
- ב. האם מותר להעלות את המדומע בשבת ולהתירו על ידי כך לזרים?
- א. הנוטל אדם ובידו חפץ, נחשב כנוטל את החפץ בעצמו. ולכן המוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו, או שהתינוק מחזיק בידו כלי כלשהו, או על כתפו – חייב משום הוצאת הכלי, גם אם על הוצאת התינוק פטור [כרבי נתן האומר 'חי נושא את עצמו']. כן אמר רבא ותניא כוותיה.
- [לעומת זאת המוציא תינוק מת וכיס תלוי בצוארו – פטור; על המת פטור משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', כרבי שמעון. ועל הכיס משום שמבטל אותו לגבי התינוק המת (אגב מרירותו (רש"י ותוס'), או גם משום שאין לו בו צורך והריהי מלאכה שא"צ לגופה. תוס').]

מבואר בגמרא שכן הדין לענין טלטול מוקצה, אלא שתינוק שיש לו געגועים על אביו, התירו לאביו ליתלנו אעפ"י שהאבן בידו (שאם לא יתלנו יחלה (ראשונים), ולא הצריכו שישליך תחילה האבן מידי, שלא יצעק ויבכה. תוס'). ודוקא אבן אבל דינר לא (רבא) – חוששים שמא יפול הדינר מידי והאב יביאנו בידי (ולא התירו משום געגועים טלטול בידי. עפ"י תוס').

א. גם לאחוז ביד התינוק כשהולך ברגליו אסור כשיש בידו דינר, שמא יפול הדינר ויביאנו בידי (רש"י). ויש מתירים בזה (רמב"ן, מובא בר"ן). וכתב באליה רבה שיש לסמוך על דעה זו משום סכנת חולי. והב"ח כתב להחמיר כסברא ראשונה (מובא בבאה"ל ר"ס שט).

ב. משמע שלא אסרו טלטול שלא בידיים במקום סכנת חולי (ע' מגן אברהם שט, א. ויש צד לומר שאפילו טלטול בידיים מותר במקום חולי, ורק בינר אסור שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר. ע' פמ"ג שם). ולפירוש הר"ד בסוגיא אין ראייה לדבר כי מדובר בטלטול מן הצד המותר לצורך, וגעגועי הילד לאביו [בלא חשש חולי] נחשב 'צורך'.

ב. רבי יהודה אומר: מעלים את המדומע באחד ומאה. כלומר מדה מסויימת של תרומה שנפלה לתוך מאה של חולין, מותר להעלות בשבת מהתערובת כשיעור התרומה ובכך יהא השאר מותר לזרים.

פרשו בגמרא שלכך אין זו פעולת 'תיקון' שגזרו עליה, כי סובר רבי יהודה שיכול להתחיל לאכול ע"י שנותן עיניו בצד זה (להעלותו לאחר זמן לתרומה) ואוכל בצד האחר, נמצא שמעשה ההעלאה אינו נצרך להתיר הלכך אינו נחשב 'תיקון'. רבי שמעון בן אלעזר אינו מתיר להעלות בשבת אלא נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה. ולדעת הסוברים שאין התר אלא על ידי העלאה בפועל, אסור להעלות בשבת.

להלכה אסור להרים, כי אין התר לתערובת אלא על ידי העלאה ממש. וכן הדין לכל ביטול איסורים ע"י תוספת התר (לדעות המתירים באופנים מסויימים), אסור לבטל בשבת [ומשמע בפשטות שה"ה ביום טוב. ע' קה"י ה], ואפילו בכגון מדומע שמותר לכהן, אסור להתירו לזרים כמבואר בסוגיא (ע' שער המלך יו"ט ב, ו דף כ ע"ד; חדושים ובאורים תרומות ה). ואולם דבר שנתערב והותר מן הדין, רק משום חומרא נוהגים להתירו על ידי פעולה, כגון איסור שנתערב בהתר יבש ביבש – מותר להשליך אחד בשבת (עפ"י מגן אברהם שכן סקי"ז ובמחצה"ש).

מדברי כמה ראשונים (עתוס' רמב"ן ורא"ש פסחים מו) מבואר שמותר לבטל תרומת חו"ל ביום טוב. ואפשר שסוברים ששונה תרומת חו"ל דמעיקרא לא גזרו עליה כשהיא בתערובת, הלכך אין כאן התרת איסור בחפצא אלא שמביא הדבר לידי מצב שלא גזרו עליו מעיקרא (עפ"י קהלות יעקב ביצה ח).

דף קמב

רלב. מה דין טלטול הדברים דלהלן בשבת?

א. כלכלה ואבן בתוכה.

ב. תרומה טמאה וטמאה המונחות בכלי אחד, או תרומה טמאה וחולין.

ג. אבן שעל פי החבית; מעות שעל הכר.

ד. טלטול מוקצה על ידי הנחת דבר המותר עליו, במקום הפסד.

א. שנינו, נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה. והעמיד רבי יוחנן למסקנא בכלכלה פחותה שהאבן נעשית לה דופן, אבל בלאו הכי יש לנערה עם הפירות שבתוכה עד שהאבן תסולק לצדדים וינערה ארצה, ואז יטול הכלכלה.

שיח

ומשמע בגמרא שאם אי אפשר על ידי נייעור, מותר לטלטל הכלכלה כאשר היא מלאה פירות, שנעשית בעיקר בסיס לפירות ולא לאבן. וגם באופן זה, אם אפשר לנער הכל על הקרקע (ויקפיד שלא יתפזרו אהת הנה ואחת הנה, כי אז אסור ללקטם לכלכלה. פוסקים) בלא הגבהת הכלכלה (או שיכול [בקל] ללקט הפירות אחד אחד בלא חשש קלקול. עתוס) – יעשה כן וינער האבן ושוב ילקט הפירות לכלכלה. אך אם יטנפו הפירות עי"כ, מותר לטלטלה עם האבן. ואולם אם אין פירות בכלכלה, נעשית הכלכלה בסיס לאבן ואסורה בטלטול.

א. וכן נקטו הפוסקים שבסיס לדבר האסור והמותר, וההתר חשוב מהאיסור, אם אפשר בנייעור – ינער, ואם אי אפשר משום הפסד או כגון שצריך את המקום – מותר להגביה. וישנה דעה בראשונים שלעולם מותר לטלטל אף אם אפשר בנייעורם (עפ"י אור זרוע סו"י פו, ולא הובא בפוסקים).

וכשהאיסור חשוב מההתר הרי זה 'בסיס לדבר האסור'. ואפילו בשוים בחשיבותם (אחרונים, מובאים במשנ"ב שי סקל"ג. והעירו (בא"ת כרך ד עמ' כ) שבאו"ז סו"י פו אין משמע כן).

ב. ישנם דברים גרועים מאבן שאינם חשובים כלל, שהם בטלים לכלי, כגון שיווי הכוס הבטלים אגב הכוס (תוס' עפ"י ביצה כא).

ב. מטלטלים תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. ואם אפשר בנייעור, כגון בפירות שאינם מיטנפים – ישליך הכל ויטול הפירות שצריך. וכן אם הטהורה למעלה – יטול אותה לבדה ותישאר הטמאה במקומה. וכל זה כשצריך רק את התרומה הטהורה, אבל אם צריך את מקום הכלי, מותר לטלטל הכל.

ג. האבן שעל פי החבית – מטה על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות או שהיו כלי זכוכית מונחים תחתיה (ומתירא שמא ישברו) – מגביה ומטה על צדה והיא נופלת. וכן מעות שעל הכר – מנער את הכר והן נופלות.

לפי מה שכתב בה"ג (מובא במשנ"ב סו"י שלו) שאין להטות חבית על הקרקע משום עשיית חפירה, צריך להעמיד שהיא נתונה על עצם קשה כגון קרש וכד' (עפ"י מכתב מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

ודוקא בשוכה, אבל הניחם מדעת נעשתה החבית או הכר בסיס לדבר האסור ואסור להטותה / לנער (רב). לעיל (קכה): נחלקו בדבר רבה ורב יוסף בדעת רבי יוחנן, האם במניח את האבן נעשתה החבית בסיס ונאסרה, או להפך, נעשית האבן כיסוי לחבית ומותרת בטלטול. וכן פסק הרי"א ז' דלא כשאר פוסקים.

היה צריך את מקום החבית / הכר – מטלטלו בעודן עליו (רבי יוחנן; חייא בר רב מדיפתי). טלטול החבית או הכר לצורך המוקצה – אסור [שלא התירו טלטול מן הצד אלא לצורך דבר המותר]. והמגן-אברהם אסר אף בהטיה ונייעור, ויש מפקפקים בזה (ע' שער הציון שט, יז). ואם עושה כן בגופו ולא ביד, ודאי מותר (משנ"ב שם סק"ד).

ד. א"ר אושעיא: שכה ארנק בחצר – מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. וכן אמר רב יצחק בשכה לבינה. וכן הורה רבי יוחנן במעשה ששכחו דסקיא (= זוג שקים מחוברים) מלאה מעות בדרך רשות הרבים. וכן פסק מר זוטרא – בשוכה. [וכן משמע דעת רב יוסף, בשוכה במקום התורפה ומשום הפסד ממון. ערש"י]. ואילו רב אשי אמר שלא התירו לטלטל ע"י ככר או תינוק אלא למת בלבד (שלא יסריח ויתגנה).

[רבא ואביי נהגו לטלטל עומרים / גזול-שחוט ע"י הנחת דבר התר, אך מבואר בגמרא שבפעם מותר מן הדין לטלטלם ללא הנחת אותו דבר שראויים הם לשימוש אדם, אלא שאדם חשוב יש לו להחמיר].
 הלכה כרב אשי שלא התירו לטלטל ע"י הנחת דבר התר אלא במת בלבד (עפ"י שו"ת הרשב"א תתמו; או"ח שי"א, ה). ודעת הרא"ש להתיר בכלי שמלאכתו לאיסור. והרבה ראשונים חולקים על כך, אם לא בהנחת דבר המיוחד לאותו כלי, כגון שום במדוכה שלו (מובא במשנ"ב שח סקכ"ו). מדברי התוס' (קמג. ד"ה רבא) מבואר שהתירו לטלטל גרעיני תמרים שנאכלו בשבת על ידי חפץ אחר, הואיל ואי אפשר היה לטלטלם מבעוד יום, ואפילו לאדם חשוב (ולכאורה כן הדין לדעתם גם בשאינם ראויים למאכל בהמה כלל). והרמב"ן (שם) חולק.

דף קמג

רלג. א. האם מותר להעביר עצמות קליפות ופירורים מעל השלחן בשבת?

ב. האם מותר לטלטל גרעיני תמרים?

ג. האם מותר לקנח את הטבלה בספוג? ומה דינו של הספוג לענין טלטול בשבת וקבלת טומאה?

א. נחלקו בית שמאי ובית הלל האם מותר להעביר בשבת עצמות וקליפות מעל השלחן, שהמוקצה משימוש אדם אינו אסור בטלטול, או מסלק הטבלה כולה ומנערה ולא יטלטלן בידיים (לגסת המשנה, בית שמאי מתירים ובית הלל אוסרים אבל רב נחמן אמר שמוחלפת השיטה, וכן משנת עדיית מסייעת לדבריו. תוס').

רש"י (כאן וריש ביצה) כתב שמדובר בעצמות וקליפות שאינן ראויות למאכל בהמה. והתוס' ורי"ף וש"פ (ועריטב"א) חולקים וסוברים שדוקא בראויות לבהמה אבל כשאינן ראויות כלל, אפילו מאן דלית ליה 'מוקצה' אוסר.

וכן פירורים פחות מכזית ושיער אפונים ועדשים, מותר להעביר מעל השלחן – מפני שהם מאכל בהמה. והעמידו בגמרא כרבי שמעון המתיר מוקצה, אבל לרבי יהודה (ובית שמאי) אסור להעבירם בידיים.

א. כאשר אין הקליפות והעצמות ראויות לבהמה [או שאין מצויה שם בהמה. מג"א] לדברי הכל אסורות בטלטול בידיים אלא מסלק הטבלה.

ב. סילוק הטבלה; יש אומרים שמגביהה ומטלטלה למקום שהוא רוצה לנערה (ע' מלחמות ה'. ולכאורה משמע כן מתוס' (ד"ה רבא) שכתבו שאפילו לרבי יהודה מותר לטלטל הגרעינים אגב כלי או לחם, כמו שנהג רבה ושאר אמוראים. אך י"ל שמדובר כשהיו צריכים למקום הטבלה שאז מותר לכו"ע). ויש אומרים שאין להגביה אלא מנערה במקומה (ע' ברשב"א שני תירוצים. וכדעה זו נקט השו"ע שח, כו).

ואם יש על הטבלה דבר מאכל הראוי לאדם וכד', יכול להגביהה ואין צריך לנערה [ואפשר אף לכתחילה רשאי להניח עליה פת וכד' ולהגביהה, אם קשה לו הניעור. מג"א. ואם מתחילה היה עליה פת ואח"כ סילקה – ערש"ש וחז"ב ריש ביצה]. וכן אם צריך את מקומה, בכל אופן רשאי להגביהה ולטלטלה מעל השלחן (או"ח שח, כו).

ב. כשם שמותר ליטול הטבלה, כך יכול להעביר הקליפות על ידי סכין או כלי אחר אם הוא צריך להשתמש באותו מקום, שזהו בכלל 'טלטול מן הצד' לצורך דבר המותר (משנ"ב שח ס"ק קטו, מפמ"ג. וכן נקטו הגרשו"א הגריש"א והגרי"ש). ויש אוסרים (עפ"י שו"ע הגר"ז שח, ס רנט קו"א ג; חזו"א מז, יד). ואם נתקבצו הרבה יחד ומאוס עליו להשאירן כך – לדברי הכל מותר להעבירן בידיים, כדין גרף של רעי (משנ"ב שם).